

СТАНОВО-ПРЕДСТАВНИЦЬКА МОНАРХІЯ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА МОСКОВІЇ

П л а н

1. Причини та передумови становлення станово-представницької монархії
2. Зміни у суспільному ладі в період станово-представницької монархії
3. Станово-представницька монархія у Франції
4. Станово-представницька монархія в Англії
5. Станово-представницька монархія у Німеччині
6. Станово-представницька монархія у Московії

Передумови становлення станово-представницької монархії

хрестові походи

розквіт ремесла і торгівлі

бурхливе зростання міст

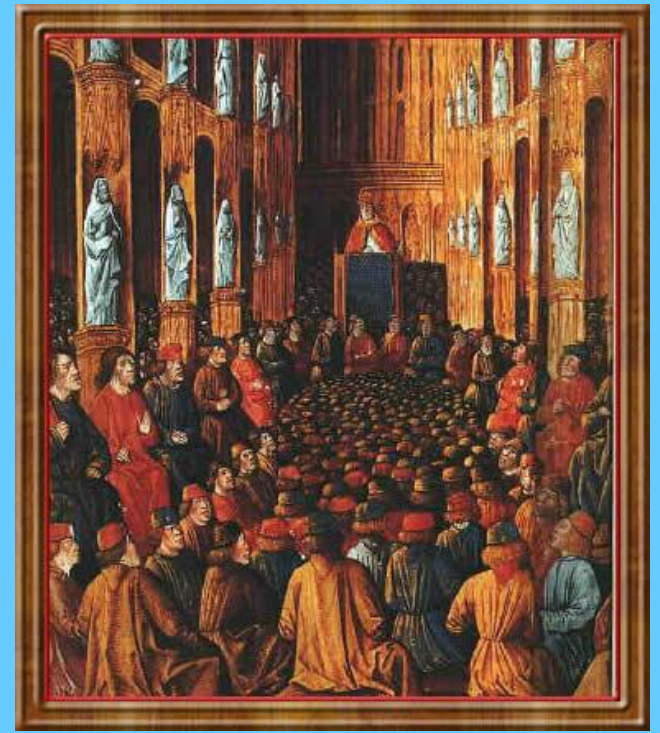
зміцнення внутрішнього
ринку

перехід до нової форми
держави

Хрестові походи

Ідейними організаторами походів були римо-католицька церква та рицарство, які прагнули розширити свої земельні володіння.

На Клермонському соборі у листопаді **1095** р. папа **Урбан II** закликав знать і весь люд звільнити Святу Землю від турків-сельджуків і відвоювати Гроб Господній

У 1096 р. відбувся перший хрестовий похід, під час якого було завойовано і розграбовано Єрусалим. У 1099 р. організовано Єрусалимське королівство (у Південній Сирії та Палестині) і ще три невеликі держави за європейським зразком (графство Тріполі на сирійському узбережжі, князівство Антіохійське в Північній Сирії та графство Едеське у Верхній Месопотамії).

Хрестоносцям було непросто утримувати владу над мусульманським населенням. До того ж їм доводилось обороняти свої володіння, що розтягнулися більш ніж на тисячу кілометрів із півночі на південь. Щоби мати постійну військову силу було створено духовно-рицарські **ордени**:

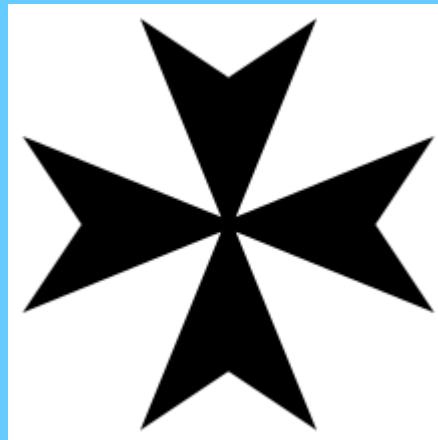
Тамплієрів

(храмовників)

Мальтійський

(госпітальєрів,
або іоаннітів)

Тевтонський

(німецькі рицарі)

Членами орденів хрестоносців були рицарі, які жили за особливими чернечими порядками. Вони завжди були готові до війни з «невірними». У своєму розпорядженні рицарі мали слуг, які посідали нижче місце в ордені.

На чолі ордену стояв "великий магістр". Він підпорядковувався безпосередньо Папі Римському. Ордени користувалися великими привілеями і згодом перетворилися на багатющі корпорації, які володіли землею та спадковою власністю.

Зі Сходу почався приплив товарів, яких не було в Західній Європі. Щоб їх купувати, королі та феодали вишукували можливості для одержання грошей.

Феодали, які мали на території своїх земельних володінь міста, нещадно грабували міщан, викликаючи в їхнім середовищі не лише гнів, а й постійні повстання.

Міста прагнули звільнитися від зверхності феодалів і нерідко вдавалися до купівлі у короля хартій свободи.

Так виникла неписана
угода: міста забезпечують
короля грошима і
солдатами, король
забезпечує містам захист
від домагань феодалів.

Суспільний лад Середньовічної Європи

1 стан
духівництво

єпископи

священики

диякони

2 стан
дворянство

титуловане

нетитуловане

3 стан
міщанство, селянство

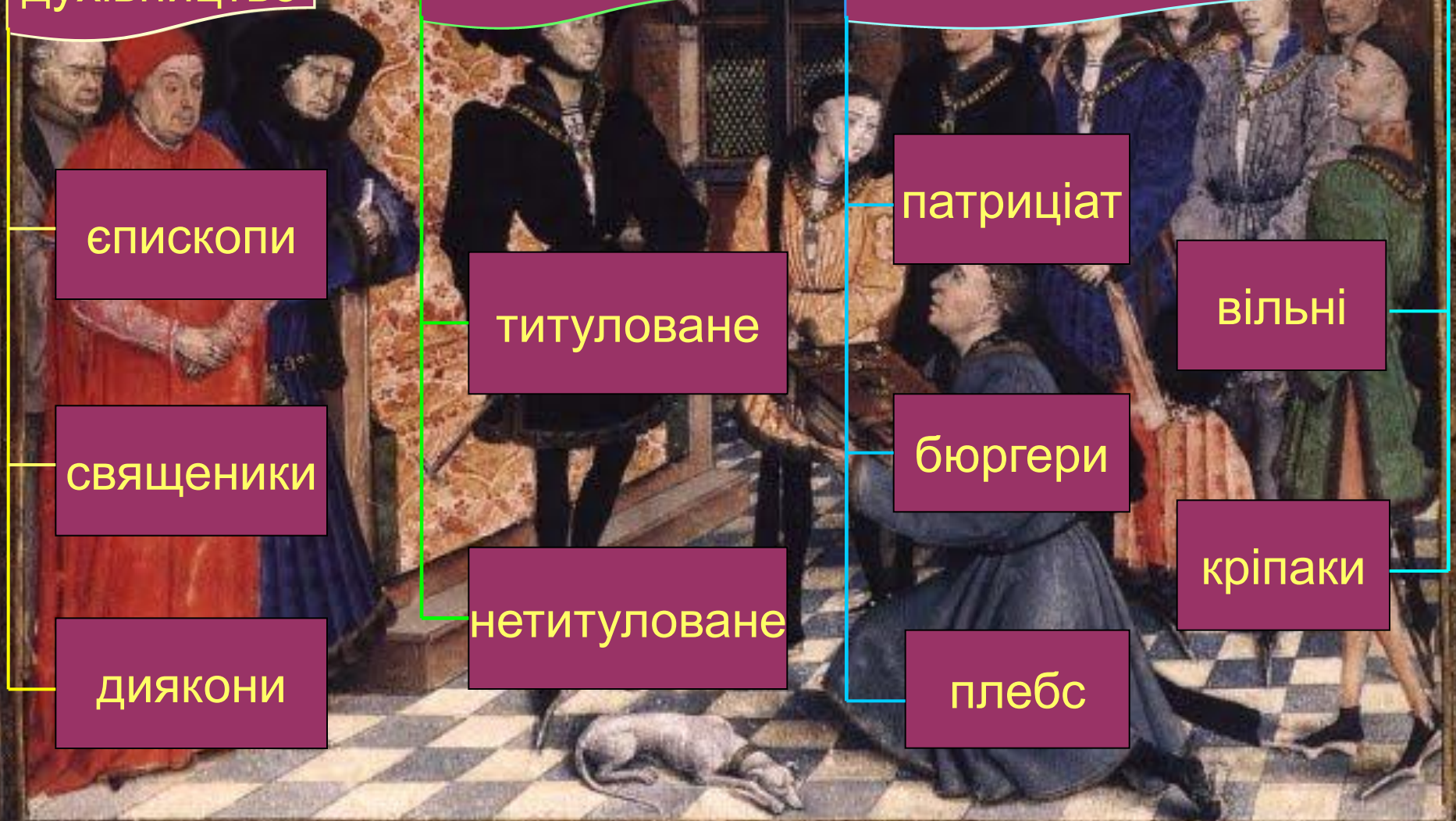
патриціат

вільні

бюргери

кріпаки

плебс

Станово-представницька монархія у Франції

У Франції станово-представницький орган – Генеральні штати – утворився 1302р., в період правління Філіпа IV Красивого

Приводом для заснування Генеральних штатів у Франції послужила суперечка між Філіпом IV і Римським Папою Боніфацієм VIII з питань фінансів. Невпинні війни з Англією вимагали великих коштів, і Філіп IV наказав французькому духовенству сплачувати в державну скарбницю все те, що раніше відраховувалося до папської курії.

Папа Римський був цим розгніваний і викликав Філіпа IV до Рима. Тоді Філіп IV відправив запрошення графам, герцогам і вищим служителям церкви прибути на засідання Генеральних штатів. Генеральні штати підтримали його в суперечці з папою.

Генеральні штати

The diagram shows a hierarchical structure. At the top is a purple rounded rectangle labeled 'Генеральні штати'. Below it are three purple ovals labeled 'духовенство', 'дворянство', and 'міщанство'. Three purple arrows point from each of these ovals up to the central rectangle, indicating that these three estates represent the General States.

духовенство

дворянство

міщанство

Кожний стан засідав і виносив рішення окремо від інших і володів одним голосом, незалежно від кількості депутатів, які входили до його складу. За такого порядку голосування перевага завжди була на боці представників дворянства і духовенства, якщо між ними не було розбіжностей.

Король скликав Генеральні штати головним чином в тих випадках, коли потребував грошей, але за умов феодальної роздробленості мав отримати згоду на введення податків.

Генеральні штати зверталися до короля з проханнями, скаргами, протестами. Вони мали право вносити пропозиції, критикувати дії королівської адміністрації

Нерідко траплялися конфлікти Генеральних штатів королем. Найбільш гострий відбувся у 1357 р., коли спалахнуло повстання паризьких ремісників. Під тиском Генеральних штатів було видано

«Великий березневий ордонанс» :

надавав право Генеральним штатам збиратися самостійно без дозволу короля для обговорення державних справ два рази на рік

проголошувалася недоторканність депутатів Генеральних штатів

Генеральні штати отримували право контролювати податки та витрати державних коштів

король без узгодження з Генеральними штатами не міг запроваджувати нові податки, укладати мир із супротивником, змінювати цінність монети

контролю з боку Генеральних штатів підлягали рада короля, армія та державний апарат

Однак, цей документ діяв усього півтора року

Станово- представницька монархія в Англії

Зміцнення
королівської влади в
Англії відбулося після
її завоювання у 1066
р. військами герцога
північної французької
провінції Нормандії
**Вільгельма
Завойовника**

Вільгельм I Завойовник

оголосив себе верховним власником землі

конфіскував майже всі землі англосаксонської знаті

значна частина земель увійшла до складу
королівського домену

решту земель розподілив між норманською і
англосаксонською знаттю, але так щоб володіння
кожного складалися із ділянок, розташованих у різних
графствах

усі феодали принесли присягу вірності королю

провів перепис землі і населення, матеріали якого
склали “ Книгу страшного суду ”

визначалися повинності населення відповідно до
майнового статку

Проти сваволі і деспотизму королівської влади об'єднались і феодали, і церква, і міста, і навіть значна частина селянства.

Невдоволення населення посилювалося за правління **Іоанна Безземельного**, коли Англія зазнала поразки від Франції і втратила свої землі на континенті.

Приводом до відкритого антикоролівського виступу стала капітуляція короля Іоанна Безземельного перед римським папою, васалом якого він зобов'язався стати.

У 1215 р. барони, дрібне рицарство і міщани зі зброєю в руках підступили до королівської резиденції. Король змушений був піти на поступки і підписав запропоновану йому баронами **Велику хартію вольностей**

Велика хартія вольностей

підтверджувалися свобода і права Англійської церкви

рельєф (сума данини, яку сплачував королю спадкоємець земельних володінь) встановлювався залежно від розміру землеволодіння

ніхто не повинен примушуватися до несення більшої служби за своє рицарське володіння ніж та, яка вимагається з нього

жодна вільна людина не могла бути заарештована, ув'язнена, позбавлена володіння, оголошена поза законом, вигнана... інакше, як за законним вироком її рівних і за законом країни

створювалася рада з 25 баронів для контролю за королівською владою

здійснювати стягнення “ щитових грошей ”, податків з м. Лондона та інших додаткових зборів дозволялося лише за згоди ради королівства

про права вілланів (кріпаків) не згадувалося

Парламент Англії

Парламент еволюціонував із королівської ради. У 1265 р. за ініціативи Симона де Монфора скликано перший виборний Парламент. Поіменно запрошувалися барони, решту депутатів складали представники місцевих громад. Голосувати могли усі, хто володів ділянкою, яка приносила щорічну ренту в 40 шилінгів.

До складу парламенту, скликаного у 1295 р. королем Англії Едуардом I, крім представників світських і духовних феодалів, увійшли також по двоє представників від 37 графств і по двоє - від міст. Цей парламент отримав назву «зразкового».

У другій половині XIV ст. відбувся поділ парламенту Англії на дві палати:

верхню (палата лордів)

нижню (палата общин)

У 1352 р.
палати парламенту
почали засідати
окремо.

У період станово-представницької монархії парламент мав такі права:

- вирішувати питання про розмір зборів на користь королівської скарбниці;
- брати участь у виданні законів;
- здійснювати контроль за вищими посадовими особами;
- провадити судочинство.

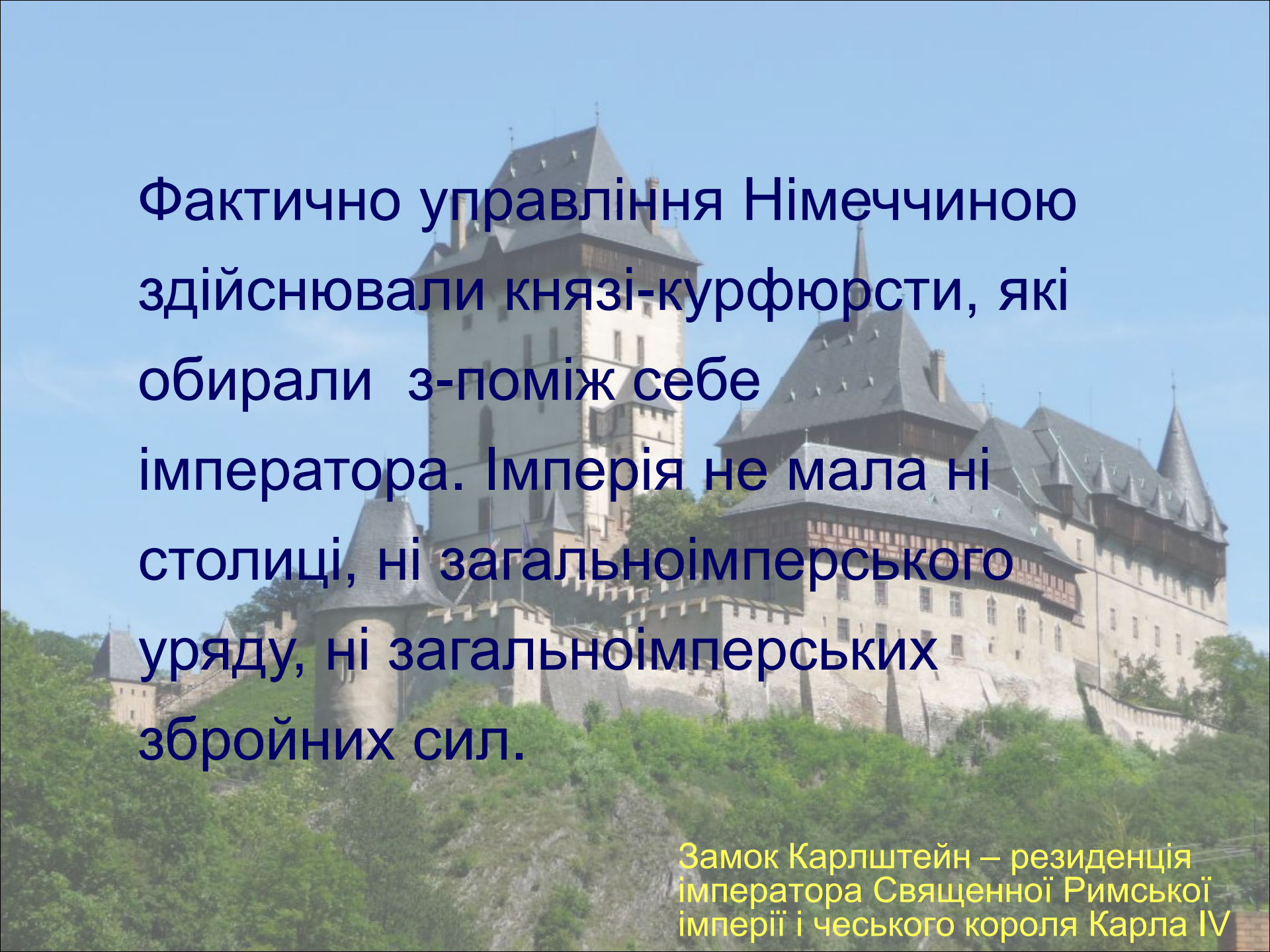

У XIII-XIV ст.
Німеччина була
роздробленою
державою.
Формально
продовжувала
існувати Священна
Римська імперія
германської нації,
однак фактично це
була велика кількість
князівств, графств,
баронських і
лицарських володінь –
політично і економічно
відокремлених
регіонів.

Німеччина

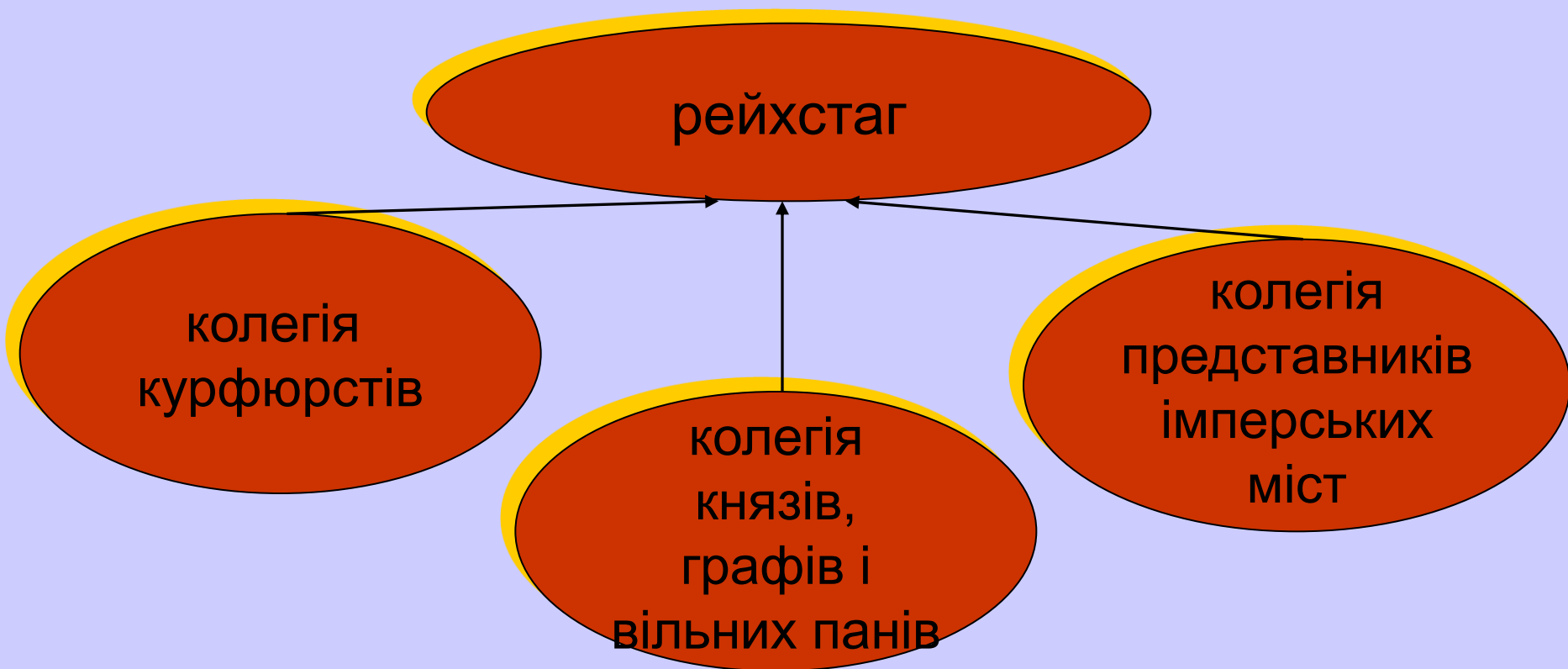

Фактично управління Німеччиною здійснювали князі-курфюрсти, які обирали з-поміж себе імператора. Імперія не мала ні столиці, ні загальноімперського уряду, ні загальноімперських збройних сил.

Замок Карлштейн – резиденція імператора Священної Римської імперії і чеського короля Карла IV

для вирішення загальноімперських питань
скликався рейхстаг

Компетенція рейхстагу чітко не визначена.

Імператор обговорював з ним воєнні, міжнародні, фінансові питання.

Рейхстаг був наділений правом законодавчої ініціативи

Пам'ятник Карлу IV у Празі

У 1347 р. курфюрсти обрали на престол чеського короля Карла Люксембурга. Карл IV (1347-1378 рр.) піклувався насамперед про зміцнення свого спадкового королівства - Чехії. Тому, прагнучи встановити спокій в імперії, він йшов на поступки князям.

У 1356 р. Карл IV видав **Золоту буллу** - основний закон німецького багатовладдя.

Золота булла

закріпила порядок обрання імператора колегією курфюрстів, яка складалася з трьох духовних князів і чотирьох світських

архієпископів
майнського,
кельнського
трірського

короля чеського,
герцога саксонського,
маркграфа
брандербургського
пфальцграфа
рейнського

“ на вічні часи ” затверджувалися права курфюрстів на повну державну самостійність, що включало верховний суд, монетну і соляну регалію, право вести приватні війни

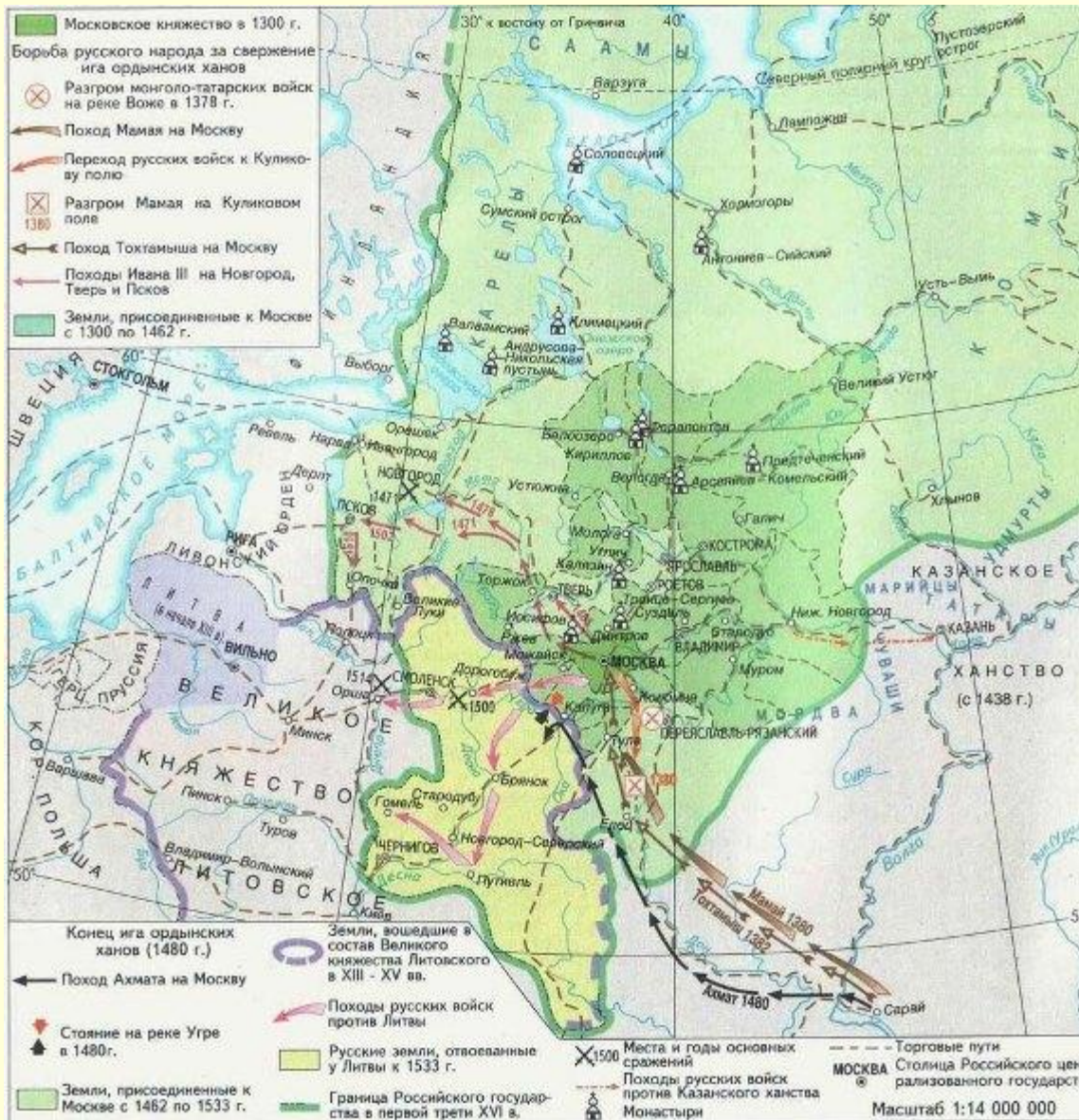
містам заборонялося створювати союзи проти курфюрстів

Булла скріплювалася золотою печаткою Карла IV

Московія

У другій половині XIII ст. Московське князівство виокремилось як уділ Володимиро-Суздальського князівства, а на початку XIV ст. стало незалежним. Формування Московської централізованої держави відбувалося шляхом завоювань.

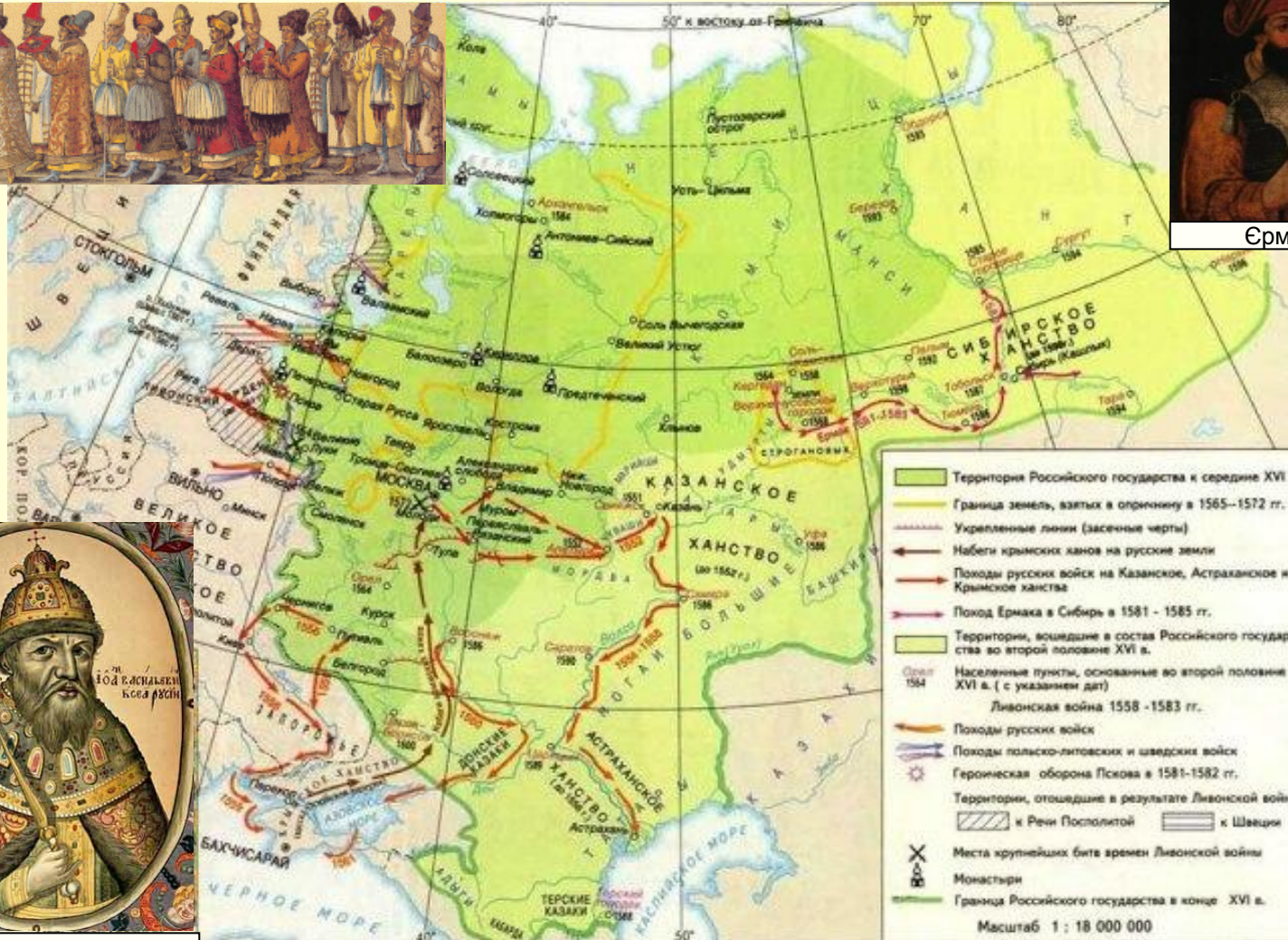

За Івана IV було загарбано Поволжя і Західний Сибір.
У 1547 р. Іван IV Грозний (1533-1584 рр.) в Успенському соборі Москви урочисто «вінчався на царство» і оголосив себе царем «всієї Русі».

Ермак

Іван IV

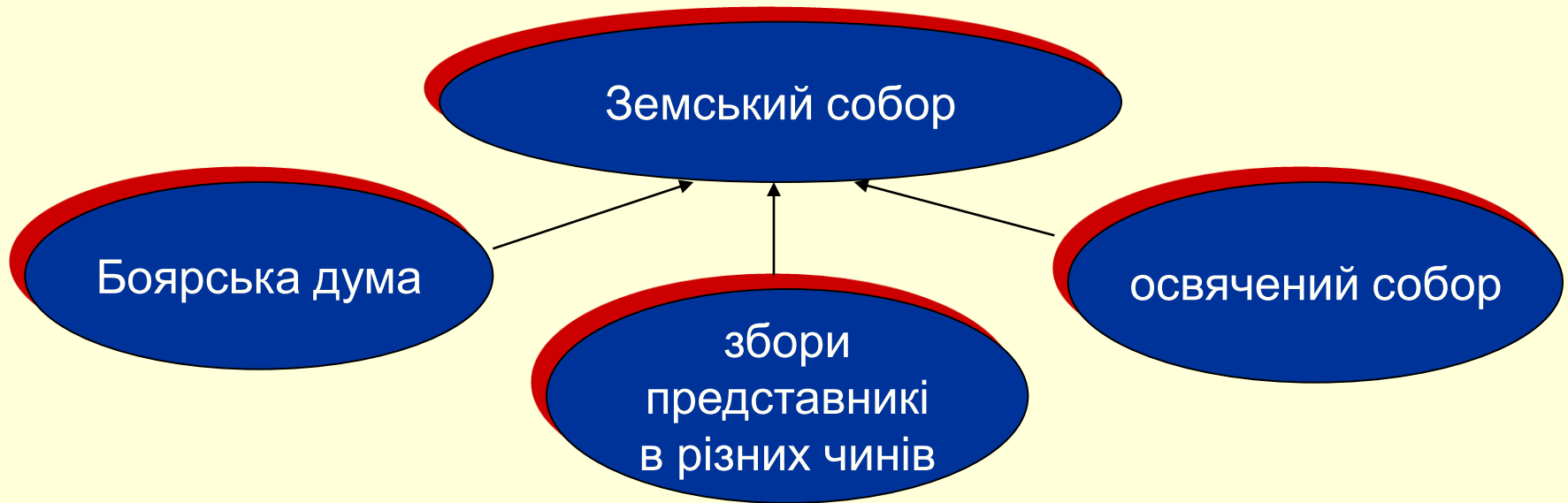

Державний лад Московського царства

Станово-представницька монархія

- Постійно скликалися лише дворяни і діти боярські, посадські збиралися рідко, селяни – лише один раз.
- Право скликання Земського собору мав цар або ті органи влади чи посадові особи, що його заступали, тобто Боярська дума, патріарх.
- Кожна частина Собору обговорювала питання окремо і формулювала своє рішення письмово, однак обов'язкової сили воно не мало.
- Остаточні ухвали приймали цар чи Боярська дума.

Рішення Земських соборів:

1550 р. – прийнято Судебник;

1649 р. – прийнято Соборне уложення;

1613 р. – обрано царем
Михайла Романова;

1653 р. – “... прийняти Військо Запорозьке
під високу государеву руку”.

Опричнина – система надзвичайних заходів, вжитих Іваном IV Грозним у внутрішній політиці 1564-1572 рр.

- Причини:
- поразка у Лівонській війні;
  - економічна криза;
  - боярська опозиція царю;
  - прагнення Івана IV до необмеженої влади.

- Наслідки:
- влада царя зміцнилася;
  - опозицію знищено;
  - спустошено землі;
  - підірвано обороноздатність держави.

У 1571 р. кримський хан Девлет Гирей спалив Москву, опричники не виступили на захист столиці.

У 1572 р. Іван IV припинив опричнину.

Сутність:

- землі держави поділено на опричнину (царські) і земщину (боярські)
- сформовано опричне військо з 1000 дворян і вірних царю дітей боярських (пізніше збільшено до 6000); символи опричника: приторочені до сідла мітла і собача голова (вигризати і вимітати крамолу);
- терор проти боярства, обвинуваченого у зраді, конфісковані землі передавалися опричникам.

Джерела права Московії

Новгородська судна грамота 1456 р.

Псковська судна грамота 1462-1467 рр.

Судебник 1497 р.

Стоглав 1551 р.

Судебник 1550 р.

Соборне уложення 1649 р.

Оригінальний сувій Соборного уложення у срібному позолоченому ковчегу

Соборне уложення

прийнято у 1649 р. за царювання Олексія Михайловича Романова

перший в історії Росії систематизований закон

перша друкована пам'ятка російського права

складалося з 25 глав, переділених на 967 статей;

виклад законодавства було здійснено за об'єктами правопорушення

відображає процес становлення абсолютної монархії

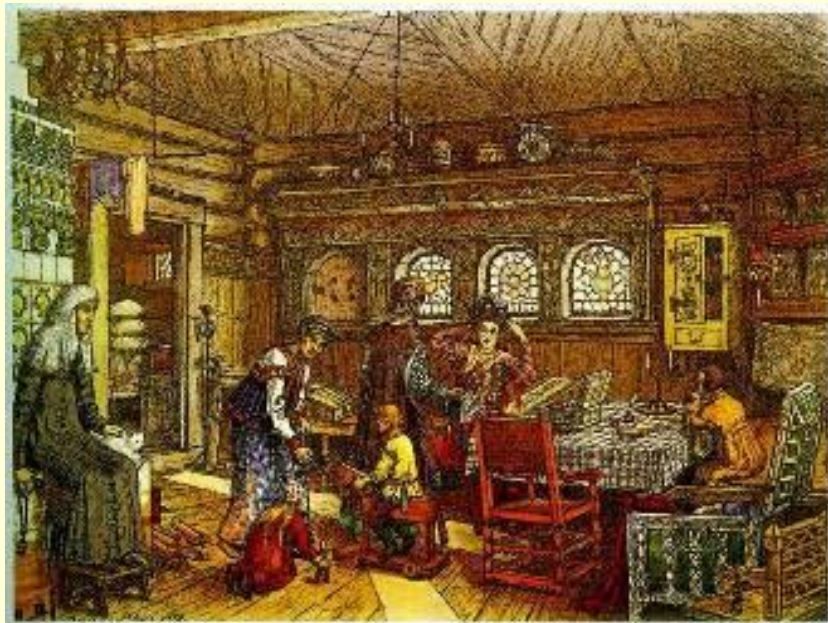
регламентувало права і обов'язки усіх станів

закріпило широкі права феодалів і остаточно закріпачило селянство

Сімейне право

Встановлювався шлюбний вік для нареченого – 11-12 років, для нареченої – 10-11 років.

Шлюби могли відбуватися без згоди сторін. Потрібна була лише домовленість батьків нареченого і нареченої.

Особливого значення набув обряд заручення (зговір), який супроводжувався укладанням спеціального договору (обручного запису) з подальшим укладенням шлюбу – рядного запису.

Особисті й майнові відносини подружжя ґрунтувалися на владі чоловіка над дружиною. Чоловік мав право розпоряджатися особою дружини, міг відчужувати майно без її згоди.

Дружина та діти зобов'язувалися сплачувати борги померлого

Кримінальне право

Критерієм, який визначав кримінально-правовий характер діяння, була не стільки зла воля злочинця, скільки серйозність порушення інтересів панівного класу і держави.

Відповідальність за злочин мав понести не тільки виконавець, але і увесь його рід

Звільняла від покарання необхідна оборона, особливо – оборона прав державних

Виділялися виконавець злочину і другорядні винуватці: підбурювач, пособник... притонуотримувач

Визначалися обставини, які пом'якшували покарання: малолітній вік, ...стан алкогольного сп'яніння

Визначалися обставини, які обтяжували покарання: рецидив, вчинення злочину з особливою жорстокістю, вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою

політичні злочини

проти
держави

крамола

зрада

підпал міста з
метою здачі ворогу

- конфіскація майна;
- позбавлення чину (для
боярства, духівництва);
- заслання, або смертна
кара

смертна кара через
спалення

проти
царя

образа честі

відрізання
язика,
заслання

проти
життя

проти
здоров'я

зазіхання на
здоров'я
(чаклунство
і т.ін.)

смертна
кара

покарання

ЗЛОЧИНИ

ПОКАРАННЯ

проти
релігії

чаклунство

віровідступництво

богохульство

смертна кара
через спалення

проти
церкви

крадіжка церковного майна

бійка у церкві

образа честі духовництва

смертна кара

побиття батогами і ув'язнення

залежало від особи
потерпілого і зловмисника

проти
особи

вбивство

тілесні ушкодження

образа честі

смертна кара

за принципом таліону і штраф

залежало від особи
потерпілого і зловмисника

злочини проти порядку управління

покарання

фальшивомонетництво

залиття в горло розтопленого металу

скоп і змова, недонесення про змову

смертна кара

підробка документів

“ покарання без пощади ” до смертної кари з конфіскацією майна

продаж тютюну

вперше – побиття батогами
вдруге – виривання ніздрів
відрізання носа, заслання

куріння тютюну

вперше вчинено – штраф
вдруге – штраф, побиття, ув'язнення
втретє – штраф побиття, ув'язнення до царського указу
вчетверте - побиття, заслання, конфіскація майна

виготовлення і продаж горілки без дозволу

купівля горілки у корчмаря

вперше – штраф
повторно – штраф, побиття, ув'язнення

ЗЛОЧИНИ

ПОКАРАННЯ

проти правосуддя

кривосвідчення

торттури

побиття, ув'язнення

неправдивий донос (ябедництво)

те саме покарання, яке було б призначено неправдиво обвинуваченому

несправедливий суд через хабар, дружбу чи ворожнечу

- штраф,
- суддя знатного роду – позбавлення честі, незнатного – побиття,
- звільнення з посади

судова тяганина

покарання, яке цар вкаже

проти власності

крадіжка

грабіж

торттури

вперше, вдруге – побиття, відрізання вуха, ув'язнення, каторжні роботи, заслання; втретє – смертна кара

вперше – побиття, відрізання правого вуха, ув'язнення, каторжні роти, заслання; вдруге – смертна кара

розбій

смертна кара

Використана література:

Історія держави і права зарубіжних країн:

Навчальний посібник /О.М. Джужа, Т.А. Третьякова, В.С. Калиновський, О.І. Анатольєва та ін. – К.: НАВС, 2012.

Тематичний довідник з історії держави і права зарубіжних країн / Т.А. Третьякова, О.І. Анатольєва, С.В.Губар. – К., 2007.

История государства и права зарубежных стран: Учебник для вузов: В 2 ч. / Под ред. Н. А. Крашенинниковой, О. А. Жидкова. - М., 1998-1999.

Всемирная история: Крестовые походы. У истоков Ренессанса / А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др.. – Минск: Харвест; М.: АСТ, 1999. –872 с.